

Statistische Trends

Sociaal in de marge

Moniek Coumans

Maart 2018

Inhoud

1. Inleiding 3

2. Methode 4

- 2.1 Data 4
- 2.2 Conceptueel raamwerk en meetlat sociaal kapitaal 4
- 2.3 Afbakening en operationalisering van de groep sociaal gemarginaliseerden 5
- 2.4 Analysestappen 7
- 2.5 Statistische procedures 9

3. Resultaten 9

- 3.1 Sociaal gemarginaliseerden: aantal en kenmerken 9
- 3.2 Sociaal gemarginaliseerden en geluk 12

4. Conclusies en discussie 13

Literatuur 15

In 2016 leefden in Nederland 950 duizend mensen van 15 jaar of ouder sociaal in de marge. Dit is zo'n 7 procent van de Nederlandse bevolking, een aandeel dat sinds 2012 stabiel bleef. Bij sociaal gemarginaliseerden gaat het om mensen die minder in de samenleving participeren en ook betrekkelijk weinig vertrouwen hebben in de medemens en instituties, zoals het parlement, de politie, rechters of de pers. Ze zijn vooral te vinden onder 65-plussers, laagopgeleiden, gescheidenen en in de laagste inkomensregionen. Bij mensen onder de 45 jaar en paren met kinderen is hun aandeel juist relatief klein. Gemiddeld geven sociaal gemarginaliseerden hun geluk een lager cijfer dan anderen: 7,1 tegen 7,8.

1. Inleiding

Sociale samenhang gaat over sociale contacten, over deelname aan het verenigingsleven en vrijwilligerswerk, maar ook in hoeverre wij vertrouwen hebben in onze medemens en in de politiek, de politie, de rechters, de pers en grote bedrijven. In het publieke en politieke debat wordt veel gesproken over de vermeende afbrokkeling van de sociale samenhang. Echter, uit CBS-onderzoek is herhaaldelijk gebleken dat het al jaren goed gaat in Nederland op dit gebied (Schmeets, 2013, 2015; Schmeets en Te Riele, 2014).

Binnen het CBS is in 2010 een raamwerk ontwikkeld waarbinnen participatie en vertrouwen als de pijlers van sociale samenhang worden beschouwd (Van Beuningen, Kloosterman, Mars en Te Riele, 2011). Over de jaren 1997-2010 is er een stijging op een aantal indicatoren van deze pijlers te zien, terwijl andere constant bleven (Schmeets, 2013). De meetlat sociaal kapitaal, een index die in 2010 ontwikkeld werd in het verlengde van het bovengenoemde raamwerk, toont een kleine afname van de sociale samenhang tussen 2012 en 2013. Van 2013 tot 2014 was de score stabiel (Van Beuningen en Schmeets, 2015).

Ook is de sociale samenhang in Nederland in vergelijking met andere landen hoog: samen met de Scandinavische landen loopt ons land voorop in veel indicatoren die op sociaal kapitaal betrekking hebben (Schmeets en Gielen, 2015).

Dat er in Nederland sprake is van een relatief hoge mate van participatie en vertrouwen, betekent echter niet dat dit voor iedereen geldt. Er is ook een groep die minder participeert en tegelijkertijd weinig vertrouwen heeft in de medemens en instituties. Het gaat dan om mensen die als het ware "in de marge" leven op gebied van sociale binding, sociaal gemarginaliseerden. Met de eerder genoemde meetlat is het bestaan van een dergelijke groep niet goed vast te stellen. Zo kan iemand aan de onderkant van de verdeling volgens de meetlat een lage score hebben op het aspect van participatie, maar toch redelijk veel vertrouwen hebben. Daarom is gezocht naar een manier om deze groep beter in kaart te kunnen brengen.

In dit artikel staat de groep sociaal gemarginaliseerden centraal. Het doel van het artikel is tweeledig: zowel het beschrijven van een nieuw ontwikkelde methode om deze groep te identificeren, alsook het presenteren van de eerste resultaten op basis van deze methode.

De onderzoeksvragen luiden als volgt:

1. Hoe kan de groep sociaal gemarginaliseerden afgebakend en geïdentificeerd worden?
2. Wat is de omvang van deze groep? Is deze de afgelopen jaren groter of kleiner geworden?

3. Komt sociale marginaliteit meer voor bij bepaalde bevolkingsgroepen vergeleken met andere?
4. Geven mensen in de sociale marge aan zich minder gelukkig te voelen dan mensen die niet sociaal gemarginaliseerd zijn?
5. Heeft de hier gebruikte methode om de groep sociaal gemarginaliseerden af te bakenen een meerwaarde ten opzichte van de reeds ontwikkelde meetlat om sociaal kapitaal te meten?

2. Methode

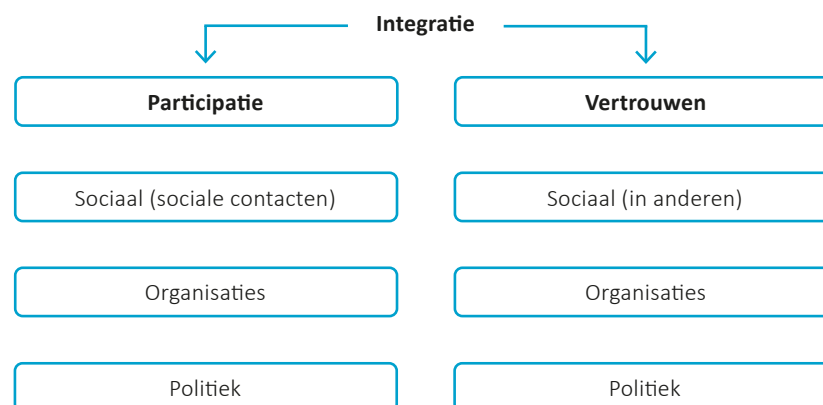
2.1 Data

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen over sociale marginalisering is gebruik gemaakt van de enquête Sociale samenhang en Welzijn over het jaar 2016. Het CBS neemt deze enquête in mixed mode design af, waarbij respondenten van 15 jaar of ouder eerst via internet worden benaderd (CAWI), vervolgens telefonisch (CATI) als zij niet reageren en er een telefoonnummer bekend is, en door een interviewer thuis als er geen telefoonnummer beschikbaar is. Over de gehele periode 2012–2016 zijn 38 041 respondenten geïnterviewd. Dat komt neer op zo'n 7 500 respondenten per jaar.

2.2 Conceptueel raamwerk en meetlat sociaal kapitaal

Sociale marginalisering wordt hier gedefinieerd binnen het conceptueel kader van sociale samenhang. Door het CBS is er een raamwerk sociale samenhang ontwikkeld dat beschreven wordt door de dimensies participatie, vertrouwen en integratie (Schmeets, 2010). Binnen de dimensie participatie zijn er drie niveaus te onderscheiden, te weten: 1) het sociale niveau; de mate waarin mensen relaties of netwerken met elkaar aangaan en elkaar hulp en steun geven, 2) het niveau van de organisaties; de mate waarin mensen deelnemen in maatschappelijke organisaties, zoals verenigingen en vrijwilligersorganisaties, en 3) het politieke niveau; deelnemen aan politieke activiteiten. Ook het vertrouwen kan worden vastgesteld op drie niveaus, namelijk: 1) vertrouwen in andere mensen, 2) vertrouwen in organisaties, en 3) vertrouwen in de politiek. Binnen het raamwerk is er nog een derde dimensie: integratie.

2.2.1 Raamwerk sociale samenhang; participatie, vertrouwen en integratie

Dit gaat over de mate waarin alle leden van een samenleving participeren en vertrouwen hebben. Daarbij is niet alleen het contact en vertrouwen binnen de groepen van belang, maar ook daartussen.

Om zicht te krijgen op de mate waarin bevolkingsgroepen zich onderscheiden in het sociaal kapitaal en de onderliggende participatie- en vertrouwensdimensie, is in het verlengde van het raamwerk een index ontwikkeld: de meetlat sociaal kapitaal (Van Beuningen et al., 2011). In totaal omvat de meetlat 17 indicatoren: 9 voor de participatiedimensie en 8 voor de vertrouwensdimensie. Sociale participatie omvat familiecontacten, vriendencontacten, burenccontacten en informele hulp. Maatschappelijke participatie wordt ingevuld door deelname aan verenigingsactiviteiten, betaald werk en vrijwilligerswerk en politieke participatie door stemmen en meedoen aan politieke acties. Vrijwilligerswerk en informele hulp zijn vanaf 2012 toegevoegd aan de meetlat. Sociaal vertrouwen omvat de indicator algemeen vertrouwen. Maatschappelijk vertrouwen is verbonden aan vertrouwen in het leger, de pers, de politie, rechters, en ambtenaren en politiek vertrouwen aan vertrouwen in de Tweede Kamer (Van Beuningen en Schmeets, 2015).

De meetlat is een relatief instrument: er wordt gekeken in hoeverre subgroepen afwijken van het gemiddelde. Daartoe wordt de meetlat gestandaardiseerd met een gemiddelde van 0 en een standaarddeviatie gelijk aan 1.

Voor de afbakening van de groep sociaal gemarginaliseerden is de meetlat minder geschikt. De belangrijkste reden daarvoor is dat het doel van de meetlat niet specifiek is om naar de onderkant van de verdeling te kijken. Van sociale marginalisatie is sprake wanneer iemand op zowel de participatiedimensie als op de vertrouwensdimensie laag scoort. Bij de meetlat hoeft dat echter niet zo te zijn, en kan iemand die bijvoorbeeld laag op de ene dimensie scoort, dit compenseren met een hoge score op de andere dimensie. Een andere reden om de meetlat niet te gebruiken voor de afbakening, is dat deze minder zicht biedt op hoe een lage score zich verhoudt tot de score op de separate indicatoren. Er is daarom gekozen voor een andere aanpak die transparanter is en waarmee eenduidiger de relaties met de achterliggende indicatoren is vastgelegd.

2.3 Afbakening en operationalisering van de groep sociaal gemarginaliseerden

De groep sociaal gemarginaliseerden wordt hier afgebakend als het aandeel mensen van 15 jaar of ouder die in het minst participerende kwartiel én in het kwartiel met het minste vertrouwen vallen. Voor de bepaling van deze groep wordt uitgegaan van dezelfde hoofddimensies als in het conceptuele raamwerk voor sociaal kapitaal. Daarvoor zijn dezelfde 17 indicatoren gebruikt als voor de meetlat sociaal kapitaal.

Er zijn echter twee verschillen met de operationalisatie van de meetlat. Het eerste verschil is dat bij de hier gehanteerde nieuwe methode de subdimensies sociaal, organisaties en politiek niet als zodanig als gelijkwaardige subdimensies worden meegenomen zoals bij de meetlat, maar dat alle 17 indicatoren even zwaar meetellen (zie verder de stapsgewijze beschrijving hieronder). Dit betekent wel dat dit vooral bij de vertrouwensdimensie leidt tot een relatief hoger gewicht van de institutionele subdimensie (organisaties). Deze wordt namelijk bepaald door zes items, terwijl sociaal en politiek vertrouwen elk door één item gemeten worden.

2.3.1 Dimensies, indicatoren en antwoordcategorieën bij sociale marginalisering

Dimensie	Subdimensie	Indicator	Antwoordcategorieën
Participatie	Sociale participatie	Familiecontacten	0. Dagelijks, 1. Minstens 1x per week, maar niet dagelijks, 2. Minstens 1x per maand, maar niet wekelijks, 3. Minder dan 1x per maand, 4. Of zelden of nooit?
		Vriendencontacten	Idem familiecontacten
		Burencontacten	Idem familiecontacten
		Informele hulp	0. Ja 1. Nee
	Maatschappelijke participatie	Deelname verenigingen	0. Minimaal 1 keer per week, 1. Minimaal 1 keer per maand, 2. Minder dan 1 keer per maand, 3. Of nooit?
		Werk	0. 12 uur of meer 1. Minder dan 12 uur 2. Werkt niet
		Vrijwilligerswerk	0. Ja 1. Nee
	Politieke participatie	Stemmen	0. Ja 1. Nee
		Politieke acties ¹⁾	0. Ja 1. Nee
Vertrouwen	Sociaal vertrouwen	Algemeen vertrouwen	0. Meeste mensen zijn wel te vertrouwen 1. Men kan niet voorzichtig genoeg zijn
	Maatschappelijk vertrouwen	Vertrouwen leger	0. Heel veel vertrouwen, 1. Tamelijk veel vertrouwen, 2. Niet zo veel vertrouwen, 3. Of helemaal geen vertrouwen?
		Vertrouwen politie	Idem vertrouwen leger
		Vertrouwen rechters	Idem vertrouwen leger
		Vertrouwen ambtenaren	Idem vertrouwen leger
		Vertrouwen pers	Idem vertrouwen leger
		Vertrouwen grote bedrijven	Idem vertrouwen leger
	Politiek vertrouwen	Vertrouwen Tweede Kamer	idem vertrouwen leger

¹⁾ Samengestelde variabele van de volgende politieke acties (in de afgelopen 5 jaar): inschakelen radio, televisie of krant, een politieke partij of organisatie ingeschakeld, meegedaan aan een door de overheid georganiseerde inspraakbijeenkomst, hoorzitting of discussiebijeenkomst, contact opgenomen met een politicus of ambtenaar, meegedaan aan een actiegroep, meegedaan aan een protestactie, protestmars of demonstratie, meegedaan aan een handtekeningactie, en via internet, e-mail of SMS meegedaan aan een politieke discussie of actie.

Het tweede verschil is dat bij de items over sociale contacten het oorspronkelijke onderscheid tussen dagelijks en minstens wekelijks contact gehandhaafd blijft, terwijl dat bij de samenstelling van de meetlat niet gebeurt.

De belangrijkste reden voor deze andere aanpak bij de afbakening van de sociaal gemarginaliseerden is dat de opname van alle indicatoren met de oorspronkelijke antwoordcategorieën resulteert in een betere spreiding en benadering van een normale verdeling van de somscores. Dat maakt de afbakening van de laagst scorende kwartielen, waar deze methode op stoelt, beter mogelijk.

Om de gevolgen van deze aanpak in te schatten, zijn nadere analyses uitgevoerd waarbij de resultaten zijn vergeleken zijn met de resultaten van de volgende operationalisering:

- samenvoeging van dagelijks en minstens wekelijkse contact in combinatie met één enkel dichotoom item voor institutioneel vertrouwen;

- samenvoeging van dagelijks en minstens wekelijkse contact in combinatie met één enkel oplopend item voor institutioneel vertrouwen;
- samenvoeging van de dagelijkse en minstens wekelijkse (maar niet dagelijkse) contacten en de zes items over institutioneel vertrouwen apart;
- oorspronkelijke indeling van antwoordcategorieën bij items over sociale contacten en de zes items over institutioneel vertrouwen samengevoegd tot één enkele dichotome variabele.

De uitkomsten van de metingen met de verschillende operationaliseringën blijken nauwelijks van elkaar te verschillen. Dit geldt zowel voor de omvang van de groep sociaal gemarginaliseerden als voor de patronen naar achtergrondkenmerken. Ook is de ontwikkeling over de jaren voor alle soorten operationaliseringën vrijwel stabiel.

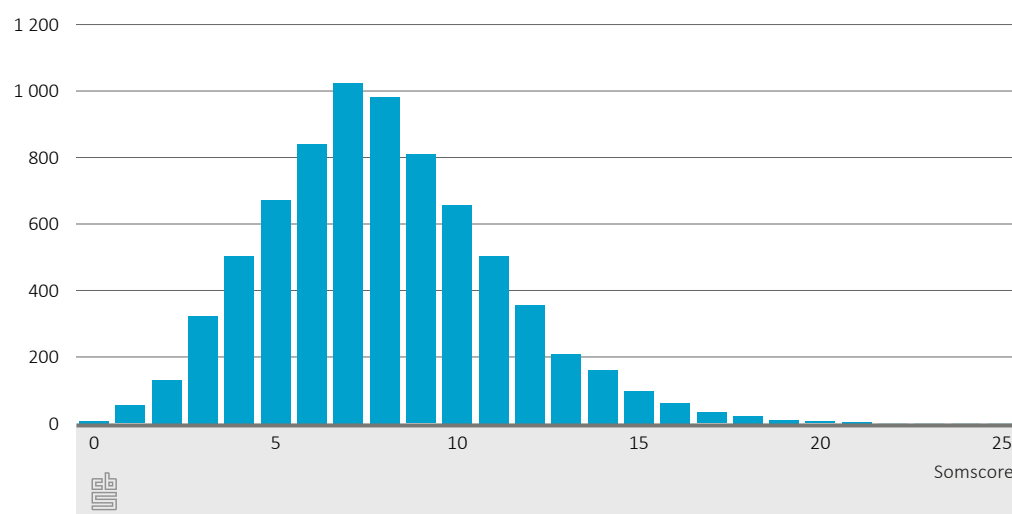
2.4 Analysestappen

De afzonderlijke indicatoren zijn allereerst allemaal in dezelfde richting gecodeerd. Daarbij staat een lage score voor een hoge mate van participatie en vertrouwen en een hogere score voor een lagere mate van participatie en vertrouwen.

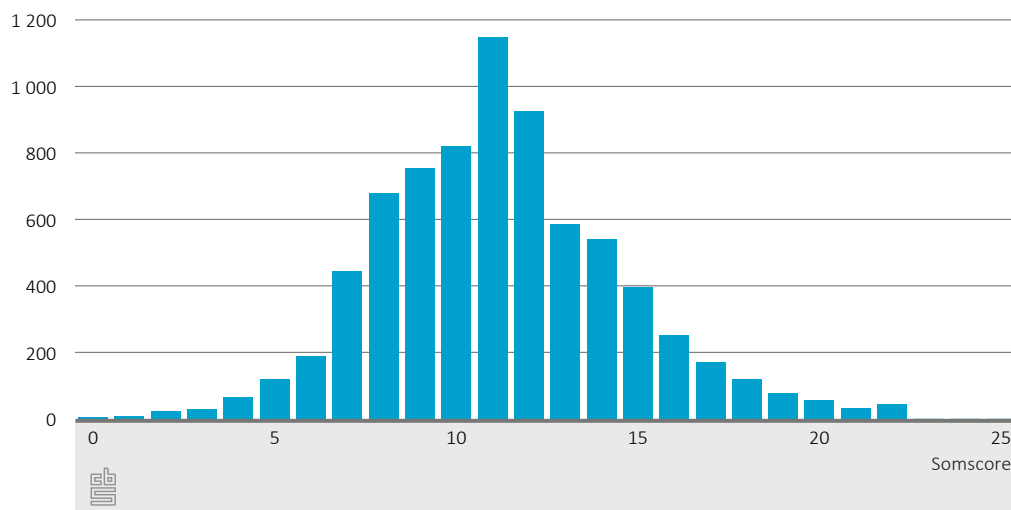
In een volgende stap zijn voor alle missende waardes de gemiddelden voor de desbetreffende variabele geïmputeerd. Dit is gedaan in verband met het hoge aantal missende waardes bij stemgedrag en een aantal van de vertrouwens-items en gebeurt bij de meetlat evenzo.

Vervolgens is een somscore berekend voor de dimensies participatie en vertrouwen. Voor participatie kon deze tussen 0 en 21 liggen. In werkelijkheid had de verdeling inderdaad een range van 0 tot 21, met een gemiddelde van 7,93 en een standaarddeviatie van 3,17. Voor vertrouwen kon de somscore minimaal 0 zijn en maximaal 22. Ook hier liep de werkelijke verdeling van 0 tot 22, met een gemiddelde van 11,20 en een standaarddeviatie van 3,38. Figuur 2.4.1 en 2.4.2 laten de uiteindelijke verdeling zien van de somscores voor participatie en vertrouwen. Hierin zijn ook de (afgeronde) geïmputeerde waardes opgenomen. Een oplopende score betekent hier minder participatie of vertrouwen.

2.4.1 Verdeling somscore participatie, 2016

2.4.2 Verdeling somscore vertrouwen, 2016

Te zien is dat de somscores zowel bij participatie als vertrouwen redelijk normaal verdeeld zijn. Bij participatie is er sprake van scheefheid naar rechts (Skewness 0,49) en (Kurtosis 0,37). Bij vertrouwen is er wat minder sprake van scheefheid, maar ziet de rechterkant er toch wat anders uit dan de linkerkant (Skewness 0,36) en (Kurtosis 0,57). Ondanks deze afwijkingen laten deze verdelingen het toe om een indeling in kwartielen te maken. Als een (of beide) verdelingen bijvoorbeeld vrijwel alleen maar hele lage gemiddelde scores zouden laten zien, zou een indeling in kwartielen minder geschikt zijn. Het kwartiel dat het minst participeert en de hoogste gemiddelde score toont, zou dan nauwelijks afwijken van de kwartielen daarboven. Daarmee zou de groep die het minst participeert én het minste vertrouwen heeft moeilijk af te bakenen zijn.

In een volgende stap zijn de somscores op beide dimensies in kwartielen ingedeeld. Voor participatie werden degenen met een score tussen 0 en 9 ingedeeld in het laagste kwartiel met waarde 0, scores tussen 6 en 8 kwamen in het tweede kwartiel (waarde 1), degenen met score tussen 8 en tien kwamen in het derde kwartiel (waarde 2) en scores tussen 10 en 21 werden in het hoogste (en minst participerende) kwartiel ingedeeld met waarde 3. Bij vertrouwen werd op soortgelijke wijze een kwartielindeling gemaakt: somscores tussen 0 en 9 kwamen in het laagste kwartiel, scores 9 tot 11 in het tweede kwartiel, scores 11 tot 13 in het derde en scores tussen 13 en 22 in het hoogste kwartiel met het minste vertrouwen. De waarden van de kwartielen van de vertrouwensdimensie lopen weer van 0 (kwartiel meet meeste vertrouwen) tot 3 (kwartiel met minste vertrouwen).

Vervolgens zijn de kwartielscores van beide dimensies opgeteld tot één nieuwe somscore die loopt van 0 tot 6. In een laatste stap zijn alleen degenen met score 6, dus degenen die zich zowel in het minst participerende kwartiel als het kwartiel met het minste vertrouwen bevinden, afgebakend als sociaal gemarginaliseerd en in de analyses afgezet tegen de overige respondenten.

2.5 Statistische procedures

Om het aandeel dat sociaal gemarginaliseerd is te vergelijken tussen verschillende bevolkingsgroepen, zijn in SPSS bivariate analyses gedaan, zoals Crosstabs met Chi-kwadraattoetsen en enkelvoudige logistische regressieanalyses met als onafhankelijke variabele het deel uitmaken van desbetreffende bevolkingsgroep en als afhankelijke variabele het al dan niet sociaal gemarginaliseerd zijn. In de analyses is gekeken naar het aandeel sociaal gemarginaliseerden naar geslacht (m/v), leeftijdsgroep (15 tot 25 jaar/25 tot 35 jaar/35 tot 45 jaar/45 tot 55 jaar/55 tot 65 jaar/65 tot 75 jaar/75 jaar of ouder), opleidingsniveau (basisonderwijs/vmbo, avo onderbouw, mbo 1/mbo 2,3,4, havo, vwo/hbo-, wo-bachelor/hbo-, wo-master, doctor), migratieachtergrond (Nederlandse achtergrond, westerse migratieachtergrond, niet-westerse migratieachtergrond), burgerlijke staat (gehuwd (ook gescheiden van tafel en bed) incl. geregistreerd partnerschap, voor de wet gescheiden, weduwe/weduwnaar, nooit gehuwd geweest) en de inkomensgroep (in kwartielen).

Indien er een verschil werd geconstateerd tussen bevolkingsgroepen is met multivariate analyses gecorrigeerd voor leeftijd, opleiding en migratieachtergrond. Als daarna iets veranderde in het effect, is gekeken door welke variabele dat (vooral) beïnvloed werd. Aan de hand van MCA-analyses is nagegaan hoe de verschuiving van de percentages er precies uitzag.

Om te onderzoeken of en hoe marginalisering samenhangt met welbevinden is gekeken naar de mate waarin gemarginaliseerden en niet-gemarginaliseerden zichzelf gelukkig vinden op een schaal van 1 tot en met 10. Daarnaast zijn de gemiddelde waardes op geluk voor beide groepen vergeleken met een t-test. Als laatste is het aandeel dat een 8 of hoger scoort op de vraag naar geluk vergeleken voor de gemarginaliseerde en de niet-gemarginaliseerde groep met een logistische regressieanalyse. Daarbij is ook gecorrigeerd voor leeftijd, opleidingsniveau en migratieachtergrond.

3. Resultaten

3.1 Sociaal gemarginaliseerden: aantal en kenmerken

Aandeel sociaal gemarginaliseerden stabiel

In 2016 waren er bijna 950 duizend mensen van 15 jaar en ouder die sociaal in de marge leefden. Zij behoren zowel tot het kwartiel dat het minst participeert alsook het kwartiel dat het minste vertrouwen heeft in de medemens en de maatschappij. Dit is 6,8 procent van de Nederlandse bevolking van 15 jaar of ouder. Sinds 2012 is dit aandeel vrijwel niet veranderd. Elk jaar is zo'n 7 procent sociaal gemarginaliseerd.

De overlap tussen de groep sociaal gemarginaliseerden en de laagst scorende 7 procent van de meetlat is 51 procent. Dit wil zeggen dat ongeveer de helft van de groep die sociaal gemarginaliseerd is ook tot de 7 procent laagst scorende personen van de meetlat hoort; andersom hoort ook de helft van de (7 procent) laagste scorende personen op de meetlat tot

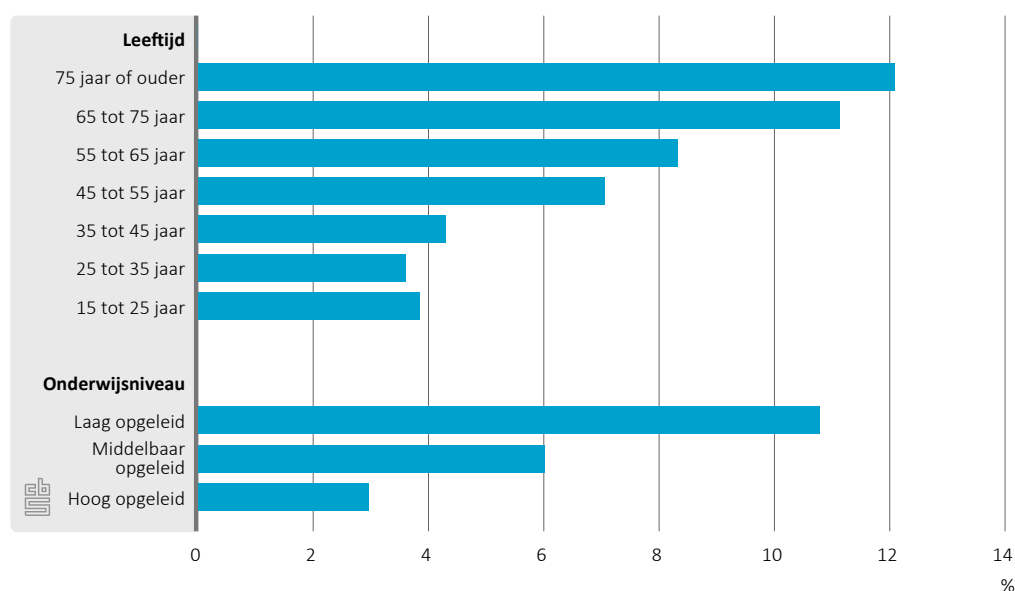
de laagste kwartielen van participatie én vertrouwen. Er is nagegaan hoe hoog de correlatie en de overlap is tussen de resultaten op basis van de hier gehanteerde methode en die van de meetlat. Zoals verwacht mag worden is de samenhang tussen beide meetmethodes hoog, namelijk 0,72.

65-plusser en laagopgeleide vaker sociaal in de marge

Hoe hoger de leeftijd, hoe hoger het aandeel dat sociaal in de marge leeft. Tot 45 jaar betreft het zo'n 4 procent van de bevolking, tussen de 45 en 65 jaar ligt het aandeel met 7 a 8 procent iets boven het gemiddelde en bij de 65-plussers gaat het om 11 a 12 procent. Wanneer rekening gehouden wordt met verschillen in onderwijsniveau en migratie-achtergrond blijven deze verschillen naar leeftijd bestaan.

Naast leeftijd speelt ook opleidingsniveau een rol. Laagopgeleiden leven in sociaal opzicht vaker in de marge van de maatschappij dan hoger opgeleiden, namelijk 11 procent. Bij middelbaar opgeleiden ligt dit aandeel op 6 procent en neemt verder af tot 3 procent bij de hoogopgeleiden. Na correctie voor de andere achtergrondkenmerken blijft dit patroon zichtbaar.

3.1.1 Sociaal in de marge naar leeftijd en onderwijsniveau

Ook migratieachtergrond maakt uit

Tussen mensen met een niet-westerse migratieachtergrond en autochtone Nederlanders is er geen significant verschil in het aandeel sociaal gemarginaliseerden. Deze bevinding strookt niet met eerder onderzoek naar sociale uitsluiting en de meetlat sociaal kapitaal. Daaruit kwam namelijk naar voren dat mensen met een niet-westerse migratieachtergrond vaker uitgesloten zijn dan autochtone Nederlanders en over minder sociaal kapitaal beschikken (Coumans en Schmeets, 2015; Beuning en Schmeets, 2015). Dat er hier geen verschil is, hangt samen met het hoge aandeel jongeren in deze groep (minder kans op marginalisering). Wordt daar in de analyses rekening mee gehouden dan blijken Nederlanders met een niet-westerse achtergrond vaker sociaal gemarginaliseerd te zijn dan autochtone Nederlanders. Als er naast leeftijd ook gecorrigeerd wordt voor het lagere opleidingsniveau (en hogere kans op leven in de marge) van degenen met een niet-westerse achtergrond, dan wordt dit verschil weliswaar kleiner, maar het blijft bestaan.

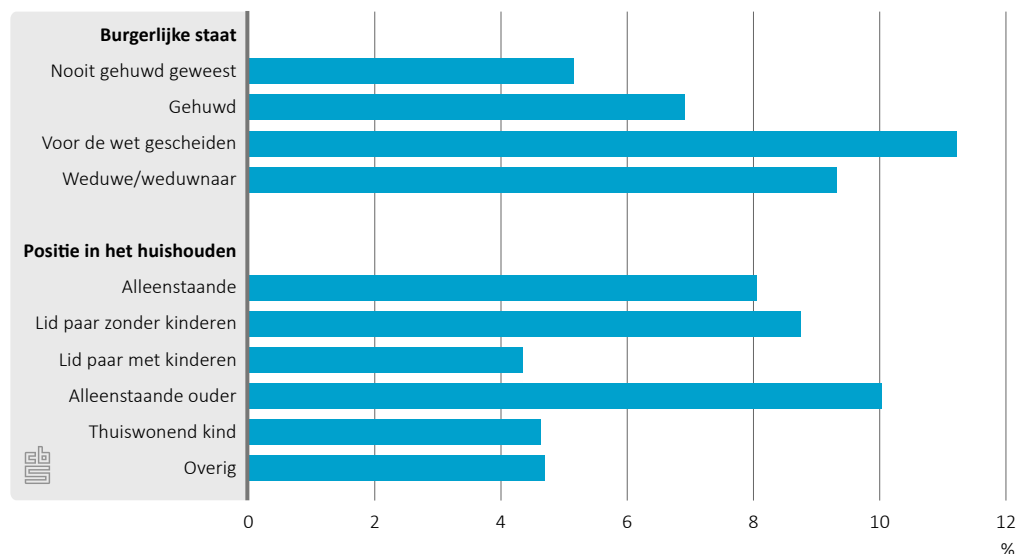
Gescheidenen het vaakst sociaal gemarginaliseerd

Gescheiden personen en verweduwdens leven met respectievelijk 11 en 9 procent vaker sociaal gemarginaliseerd dan gehuwden en mensen die nog nooit gehuwd zijn. Die laatste groep doet dat met 5 procent het minst. Maar, als rekening wordt gehouden met leeftijd, opleiding en migratieachtergrond van deze groep, dan bevinden ongehuwden zich juist wat vaker in de sociale marge dan gehuwden. Dit hangt vooral samen met de gemiddeld lagere leeftijd van de nooit-gehuwden.

Paar met kinderen minder dikwijls sociaal in de marge

De positie in het huishouden hangt in beperkte mate samen met sociale marginalisering. Er is geen significant verschil tussen een paar zonder kinderen enerzijds en alleenstaanden of alleenstaande ouders anderzijds. Vooral paren met kinderen leven minder sociaal in de marge dan andere groepen. Mogelijk zorgen thuiswonende kinderen ervoor dat iemand meer participeert en ook vertrouwen heeft in anderen. Ouders doen bijvoorbeeld vaker vrijwilligerswerk op de school van hun kind(eren). Waarom dit bij alleenstaande ouders kennelijk niet of minder het geval is, is niet duidelijk. Wellicht wordt de positieve invloed van kinderen deels teniet gedaan doordat deze ouders de zorg alleen dragen. Ook zou een rol kunnen spelen dat het relatief vaak gescheidenen betreft.

3.1.2 Sociaal in de marge naar burgerlijke staat en positie in het huishouden, 2016

Sociale marginalisering relatief hoog bij laagste inkomens

Degenen met een inkomen in de laagste twee inkomenskwartielen leven het vaakst sociaal in de marge. Na correctie voor andere achtergrondvariabelen is er een significant verschil tussen deze twee lage inkomenskwartielen te zien. Dit komt door het relatief hoge aandeel jongeren en het betrekkelijk lage aandeel 65-plussers in de laagste inkomensgroep. Jongeren zijn gemiddeld minder vaak sociaal gemarginaliseerd, ouderen daarentegen juist meer. Voor correctie gaat het in het laagste inkomenskwartiel om 11,0 procent dat sociaal in de marge leeft en na correctie om 11,5 procent. In het tweede kwartiel is dit voor correctie 9,2 procent en na correctie 8,7.

Het hoogste inkomenskwartiel is met 3 procent het minst vaak sociaal gemarginaliseerd van de inkomensgroepen.

Het gegeven dat de lage inkomens het vaakst sociaal in de marge leven strookt met recent onderzoek naar het verband tussen participatie en vertrouwen enerzijds en een (langdurig) laag inkomen anderzijds. Mensen met een langdurig laag inkomen participeren minder en hebben minder vertrouwen dan degenen met hogere inkomens (Schmeets, 2018).

3.2 Sociaal gemarginaliseerden en geluk

Mensen in de sociale marge minder gelukkig

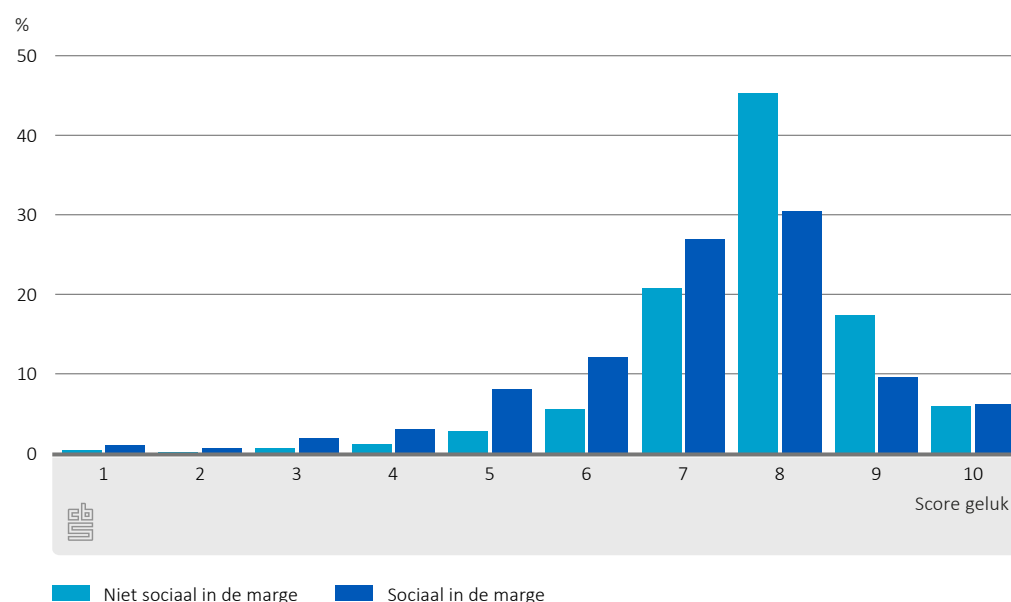
Ter validering van de hier gevolgde onderzoeksmethode, is het sociaal in de marge leven gerelateerd aan het ervaren geluk. De verwachting is dat mensen die in de marge leven zich minder gelukkig voelen dan mensen die zich niet in die marge bevinden.

Dit blijkt inderdaad zo te zijn. Gemiddeld vinden sociaal gemarginaliseerden zichzelf minder gelukkig dan niet-gemarginaliseerden. Ze waarderen hun geluk met een 7,1, terwijl mensen die niet in de marge leven hier een 7,8 voor geven. Ook is het aandeel mensen dat zichzelf een 7 of hoger geeft voor geluk voor sociaal gemarginaliseerden aanmerkelijk lager dan voor niet sociaal gemarginaliseerden, namelijk 73 procent tegenover 89 procent.

Het verschil tussen mensen in de sociale marge en daarbuiten blijft ook na correctie voor achtergrondkenmerken intact. Het wordt wel iets kleiner doordat het aandeel gelukkigen onder de sociaal gemarginaliseerden 2 procentpunt hoger is na correctie. Dit kan vooral toegeschreven worden aan het lagere opleidingsniveau van de sociaal gemarginaliseerden.

Overigens is het aandeel dat zichzelf de hoogste score – een 10 – op geluk toekent voor degenen in de sociale marge gelijk aan dat van de mensen die niet sociaal in de marge leven. Bij beide groepen is dat zo'n 6 procent.

3.2.1 Geluk naar sociaal in de marge, 2016

4. Conclusies en discussie

Dit artikel zoomt in op de groep sociaal gemarginaliseerden. Het gaat dan om mensen die minder in de samenleving participeren en ook relatief weinig vertrouwen hebben in de medemens en instituties, zoals het parlement, de politie, rechters of de pers. Er wordt een nieuwe methode beschreven om deze groep te af te bakenen en tevens worden de eerste resultaten op basis van deze methode gepresenteerd.

De groep sociaal gemarginaliseerden is afgebakend door dezelfde hoofddimensies, participatie en vertrouwen, en bijbehorende indicatoren als voor de meetlat sociaal kapitaal. Voor beide dimensies zijn somscores berekend. In een volgende stap zijn hiervan de kwartielen bepaald van mensen die het minst participeren en het minste vertrouwen hebben. In een laatste stap zijn deze twee kwartielindelingen bij elkaar opgeteld om de groep te kunnen identificeren die zich zowel wat betreft participatie als vertrouwen in het laagst scorende kwartiel bevinden. Hiermee onderscheidt deze groep zich van degenen die laag op de meetlat scoren. Daar kan iemand die laag op de ene dimensie scoort, dit compenseren met een hoge score op de andere dimensie.

In 2016 waren er bijna 950 duizend mensen van 15 jaar en ouder die sociaal gemarginaliseerd leefden. Het aandeel is al sinds 2012 stabiel en ligt rond de 7 procent. Tussen de bevolkingsgroepen bestaan verschillen in het aandeel sociaal gemarginaliseerden. Zo leven 55-plussers, mensen met een lager inkomen en laagopgeleiden relatief vaak sociaal in de marge. Wanneer wordt gekeken naar de burgerlijke staat, dan blijkt onder nooit-gehuwden het aandeel sociaal gemarginaliseerden het laagst te zijn. Echter wanneer gecorrigeerd wordt voor leeftijd, dan leven zij vaker sociaal in de marge dan gehuwden en verweduwen. Onder gescheidenen is het percentage sociaal gemarginaliseerden het hoogst.

Het aandeel sociaal gemarginaliseerden onder personen met een niet-westerse migratieachtergrond wijkt niet significant af van dat van autochtone Nederlanders. Dit heeft vooral te maken met de gemiddeld lagere leeftijd van personen met een niet-westerse migratieachtergrond. Wordt daar rekening mee gehouden, dan is het aandeel sociaal gemarginaliseerden bij hen hoger dan onder autochtone Nederlanders.

De bevolkingsgroepen die vaker sociaal gemarginaliseerd zijn, komen hiermee grotendeels overeen met de groepen die op sociaal kapitaal achtergesteld zijn volgens de meetlat. Uit onderzoek over de periode 2012–2014 blijkt het daarbij te gaan om laagopgeleiden, ouderen en mensen met een niet-westerse migratieachtergrond (Van Beuningen en Schmeets, 2015). Mensen tot 45 jaar, hoogopgeleiden en autochtonen hebben volgens de meetlat juist veel sociaal kapitaal, wat overeenstemt met de bevolkingsgroepen die zich minder vaak sociaal in de marge bevinden.

Verder bevestigen de resultaten de verwachting dat sociaal gemarginaliseerden, ongeacht hun leeftijd, opleidingsniveau of migratieachtergrond, minder gelukkig zijn dan de niet-gemarginaliseerden. Ze scoren niet alleen gemiddeld lager op geluk, ook is het aandeel dat een 7 of hoger scoort op de gelukschaal beduidend lager dan onder degenen die niet sociaal gemarginaliseerd zijn. Er is geen verschil in het aandeel dat zichzelf een 10 geeft op geluk tussen beide groepen.

De meerwaarde van de nieuwe methode

De meerwaarde van de hier uitgewerkte methode ten opzichte van de meetlat sociaal kapitaal om mensen in de sociale marge af te bakenen en te operationaliseren kan zowel conceptueel als empirisch worden bepaald.

In conceptuele zin ligt het voor de hand om alle aspecten van het raamwerk mee te nemen. Dat gebeurt niet met de nieuwe methode. Daarvoor hadden de subdimensies sociaal, organisaties en politiek, elk een gelijk gewicht moeten krijgen en dus bepaald moeten worden door hetzelfde, of een vergelijkbaar, aantal items. Pas daarna had de kwartielindeling plaats moeten vinden en eventueel een afkappunt waarboven iemand als gemarginaliseerd beschouwd kon worden. Een voorbeeld van deze toepassing is het onderzoek naar sociale uitsluiting (Coumans en Schmeets, 2015). Hierbij zijn op basis van de theorie vier dimensies bepaald, materiele deprivatie, participatie, grondrechten en normbesef. Elke dimensie kreeg door een kwartielindeling een gelijk gewicht (score 0 tot 3) en degenen met een score boven de 10 (en dus minstens maximaal gedeprimeerd op minstens twee van bovengenoemde terreinen) werden beschouwd als sociaal uitgesloten. Deze aanpak is bij voorliggend onderzoek niet toegepast om de volgende redenen. Een eerste punt betreft het toekennen van een gelijk aantal items aan elke subdimensie en hetzelfde aantal antwoord categorieën per item. Dat zou hier, vooral voor vertrouwen, geleid hebben tot grovere en ook schevere verdelingen van de resulterende somscores en uiteindelijk tot een moeilijkere afbakening van de laagste kwartielen. Een tweede punt bij voorliggend onderzoek is dat er na een indeling in zes subdimensies, niet voor elke subdimensie een indeling in kwartielen gemaakt kan worden. Sociaal vertrouwen wordt bijvoorbeeld door één enkel dichotoom item vastgesteld. Een derde moeilijkheid ten slotte, is dat er bij een bepaling van een somscore gebaseerd op de zes subdimensies geen theoretisch onderbouwd afkappunt bestaat waarboven iemand als sociaal gemarginaliseerd beschouwd kan worden. Bij gebruikmaking van de twee hoofddimensies kan dat wel vrij eenvoudig; iemand is dan sociaal gemarginaliseerd als hij op beide dimensies in het laagste kwartiel zit; dat is alleen het geval bij score 6.

Om de meerwaarde ten opzichte van de meetlat sociaal kapitaal ook in empirische zin te bepalen, is ten slotte nagegaan of de groep sociaal gemarginaliseerden een substantieel andere groep is dan de 7 procent laagst scorende personen op de meetlat. De overlap tussen beide groepen was ongeveer 50 procent, want aangeeft dat beide afbakeningen zeker een deel dezelfde mensen omvat, maar zeker niet helemaal over dezelfde groep gaat. Dit blijkt ook uit de correlatie tussen beide metingen. Deze is weliswaar redelijk hoog met 0,72 (Pearson r), maar niet zo hoog dat de ene meting bijna overeenkomt met de andere. Dit geldt overigens ook voor de alternatieve metingen, waarbij de indicatoren meer overeenkwamen met die van de meetlat, zoals samenvoeging mensen met dagelijks en minstens wekelijks contact en samenvoeging van de zes items voor institutioneel vertrouwen. De correlatie van deze metingen met de meetlat kwam daarbij niet boven de 0,82 uit. Hoewel het niet om dezelfde personen gaat, blijkt het zowel bij de mensen in de sociale marge als bij degenen die het laagste scoren op de meetlat wel te gaan om grofweg dezelfde bevolkingsgroepen en ook is de trend bij beide groepen vergelijkbaar; beide groepen zijn nagenoeg stabiel over de jaren. Dat wijst erop dat de hier gepresenteerde meting van mensen in de sociale marge valide is voor het bepalen van een groep die op sociaal gebied achtergesteld is.

De grootste meerwaarde van de onderhavige methode ten opzichte van de meetlat sociaal kapitaal is dat de methode inzichtelijker en transparanter is bij de afbakening van de mensen die sociaal in de marge leven.

Literatuur

Beuningen, J. van, Kloosterman, R., Mars, G. en S. te Riele (2011). Meetlat sociaal kapitaal. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2011/51/meetlat-sociaal-kapitaal>

Beuningen, J. van, en H. Schmeets (2013). Developing a Social Capital Index for the Netherlands, Social Indicators Research, 113(3), 859–886.

Beuningen, J. van, en H. Schmeets (2015). De meetlat sociaal kapitaal. In: H. Schmeets (red). Sociale samenhang 2015. Wat ons bindt en verdeelt (pp 15–27). Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2015/45/sociale-samenhang-2015-wat-ons-bindt-en-verdeelt>

Coumans, M., en H. Schmeets (2015). The Socially Excluded in the Netherlands: The Development of an Overall Index. Social Indicators Research, 122(3), 779–805.

Schmeets, H. (2013). Sociale Samenhang brokkelt niet af. Economisch Statistische Berichten, 98(4657), 212–215.

Schmeets, H. (2015). Sociale samenhang in het raamwerk van participatie, vertrouwen en integratie. In: H. Schmeets (red), Sociale samenhang 2015 . Wat ons bindt en verdeelt (pp 9–14). Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2015/45/sociale-samenhang-2015-wat-ons-bindt-en-verdeelt>

Schmeets, H., en W. Gielen (2015). Het sociaal kapitaal langs de Europese meetlat. In: H. Schmeets (red), Sociale samenhang 2015. Wat ons bindt en verdeelt (pp 119–135). Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2015/45/sociale-samenhang-2015-wat-ons-bindt-en-verdeelt>

Schmeets, H. en S. te Riele (2014). Declining social capital in the Netherlands? Social Indicators Research, 115(2), 791–812.

Schmeets, H. (2018). Sociale context van armoede. Vertrouwen en participatie. In F. Otten en M. van den Brakel (red), Armoede en sociale uitsluiting (pp 74–77). Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2018/03/armoede-en-sociale-uitsluiting-2018>

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2017–2018	2017 tot en met 2018
2017/2018	Het gemiddelde over de jaren 2017 tot en met 2018
2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2017 en eindigend in 2018
2015/'16–2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2015/'16 tot en met 2017/'18

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

CCN Creatie en visualisatie, Den Haag

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 7070
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.